

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında
İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiati her yerde 15 kuruş
seneliği, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)
Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 2 Mayıs, 1929

Sayı: 127

Çocuk Haftası

23 nisan salı günü başlayan çocuk haftası bugünlerde nihayet buldu. Yavrularımız gene, kafalar neşe ve şetaret içinde geçen bu yedi günün tatlı hatıralarile dolu, derslerine ve annelerinin kucaklarına döndüler. Ve teşyi ettiğimiz bu bir haftalık çocuklar bayramını gelecek sene bu günlerde tekrar ederken bugünün çocukları hayatlarına bir senenin tecrübelerini ve bilgilerini katmış, bir senelik tahassürün verdiği heyecan ve hararetle daha olgunlaşmış olarak karşımıza çıkacaklardır.

Bana dünyada en fena ve en iyi şey nedir diye sorsalar tereddüt etmeden derhal cevap verirdim: İtiyat. Bir haftadır küçüklerimizin etrafımızda hoplayıp zıplamalarına mes'ut ve pürneşe görmelerine alışmıştık. Ve geçen gün bir ocağı idare eden bir çocuktan, muhteren bir Türk evlâdından bir davetiye aldığım zaman kendimi istikbalin büyük bir mahkemesi karşısına çağırılan bir maznun kadar şaşırılmış ve hürmetkâr buldum. Bu gün ise ellerinde kitap ve çantalarla mekteplerine giden ciddî tavurlu çocuklar kafilesile karşılaştığım zaman onların bayramlarını kısaltan ve neşelerini bozan bir cemiyetin ferdi gibi bir köşeye sinmek istedim. Bir haftadır çocuk sevinç ve gürültüsünün doldurduğu kasabalarımız ve şehirlerimiz şimdi şen sakinlerinin küsüp gittiği metruk bir şehir manzarası gör-

teriyor. Ne yazık ki her bayram gibi çocukların bayramı da çok, çok kısa oldu.. Çocuğu ve çocukluğu sevmeyen kimse tasavvur edemiyorum. Çok ıstırap çeken Türk milletinin, çocuklarına karşı duyduğu muhabbet ise bütün istikbale ait ümit ve tasavvurlarının inzımamile payansız bir aşk halinde tezahür ediyor. Bir garp mütefekkeri bu hissimizi şöyle tahlil etmişti: Bir çocuğa yaklaştığım zaman iki hisle karşılaşırım. Hali için şefkat duygusu, istikbali için de hürmet duyguları..

Bu günün küçükleri olan yarınki türk nesli hakkında bizim duygularımız ise hâl ve istikbali de aşan ebedî bir hürmet ve muhabbettir. Onların kalplerimizde yarattığı büyük sevgi ve saygının yardımıyledir ki asırların yükünü omuzlarımızda gülererek taşıyoruz, onların yarınını aydınlatmak için bu günün gündüzlerini gece yapıyoruz.

Vatanın ücra bir köşesinde çalışan genç muallimler, tarlasında çifti çubuğuyle meşgul köylüler, büyük inkilâp için her sahada kendini feda eden gençlerin hepsi ona temiz ve lekesiz bir atla feyizdar bir vatan, parlak bir istikbal bırakmak için bir insanın yapabileceği işlerin hepsini yaptılar. Türk milletinin feda ettiği bir çok şeyleri yarınki neslin faizleriyle iade edeceği hakkındaki ümitlerimizden bir an olsun şüphe etseydik ümitsizliğin en müthiş uçurumlarına düşüp kaldık. Nasıl

sağlam binalar sağlam topraklar üstünde kurulursa vatan ve millet denilen büyük mefkûrelerimizin de tahakkuk sahaları çocuk kalbi türk çocuğunun vicdanıdır. Onun içindir ki çocuklarımızın yetiştirilmesi için sarfedilen her şeyimiz sarfiyatımızın ve fedakârlıklarımızın en yerinde olanıdır.

Bu bir hafta zarfında matburatımız, Türk Ocakları, Himayei Etfal cemiyetleri, belediyeler ve muhtelif teşkilâtımız çocuğa ait türlü faaliyetlerle yakından alâkadar oldular. Bütün bu faaliyetlerin gayesi çocukluk denilen, uzviyeti ve ruhiyeti itibarile bizden büsbütün ayrı bir âlem teşkil eden yeni bir dünyaya, memleketin dikkatini çevirmek, onu tetkike muhtaç bir madde gibi müşahede ve tahlillerimize arzettir.

Ortazaman çocukluğu beşeriyet için baş belâsı olan tufeylî bir zaman, çocuğu da ezilmeğe ve kahredilmeğe lâyık bir şeytan telâkki ederdi, zamanımız ise çocukluğu hürmete, tepcile lâyık mukaddes bir mahlûk olarak tanır. Bız buna ilâve idiyoruz: çocukluğa ait bütün faaliyet ve teşkilâtın mihveri de çocuk olmalıdır.

Bize çocuk haftasını hazırlayan yavrularımız için duyduğumuz sevgilerin tezahürüne meydan veren Himayei Etfal Cemiyeti ile kıymetli reislerine teşekkür ederken gelecek sene bu haftanın daha esaslı, daha ilmî ve deha etraflı bir şekilde tes'it edilmesi temennisini tekrar ediyoruz.

H. M.

Fikir hayatımız:

Rationalisation ve Pragmatizm

Pragmatizmin memleketimizde hususî bir talii olduğuna geçen makalemizde işaret etmiştik: ihtiva ettiği unsurlar, mebzûl miktarda zihinlere sirayet etmiş olduğu hâlde, tam bir bütün halinde ve açıktan tam bir müdafii yoktur; okadarki pragmatizme çok hususî ve kuvvetli bir (sympathie) hissettiği aşikâr olan, ve hiç şüphesiz pragmatizmi en güzel anlamış ve anlatmış olan Memet Emin bey bile, bu felsefe mezhebini, bütün neticelerile yaşamağa, benimsemeğe ve hayata tatbik etmeğe ihtiyaç hissetmiş gözükmemektedir.

Bizce bu, tesadüfî ve şahsa ait hususî sebeplerle izah edilemeyecek kadar ehemmiyetli bir noktadır.

Bir felsefî görüşün, yalnız anlaşılması, taktir edilmesi değil, belki benimsenmesi ve yaşanması için de, şahsî alâkalardan daha fazla ve daha başka mahiyette sebeplerin vücudu şarttır; hele yaşadığımız bir telekki tarzının, yalnız bizi değil, başkalarını da bizim vasıtamızla ikna ededilmek kuvvetini haiz gözükmesi için, bu sebeplerin daha kudretli ve daha derin menbalardan gelmesi lâzımdır.

Bu makalemizde, yalnız pragmatizm meselesi hududu içinde kalmak şartıyla, kaydettiğimiz bu gayrı şahsî sebeplerden bahsedeceğiz.

Yalnız doğrudan doğruya bu meseleye girmeden evvel, bir yanlışlığın önüne geçmek üzere, şu noktayı kaydetmeliyiz:

Gerek bu yazımızda ve gerek geçen makalemizde kendisinden bahsettiğimiz Mehmet Emin Beyin yalnız memleket meselelerine tatbik ettiği fikirlerini mevzuu bahsettik; Emin Beyin başka sahalarla ait yazıları ile müderris şahsiyeti tetkikimizin hududu haricinde bulunuyor. Zaten bunun içindir ki, geçen yazımızın sonunda, Emin Beyin sırf felsefe tarihçisi itiyatlarının verdiği ihtiyatkârlıktan bahsetmek üzere bir nevi gurura işaret etmiştik.

* *

Kimse, hakikati kendi arzusu-na göre tahrif etmeden inkâr edemezki, pragmatizm, Amerikanın, muayyen bir içtimâî kesafete, yani siyasî, iktisadî ve fikrî muayyen bir keyfiyete vasil olduğu zaman, yaşayış şartlarını en iyi ifade eden ve ona zihinlerde muayyen bir şekil veren en orijinâl bir görüş tarzı, bir düşünüş usulü olmuştur; ve Amerika, umumî felsefî miyarlara göre geniş ve zengin olan bu felsefe ile, beymelmilel fikir kıymetleri arasına yeni bir unsur getirdi. Bizzat (James), pragmatizmin bir usûl olduğundan bahsederken ihtiva ettiği unsurları, kendisinden evvelki bir çok filozoflarda ve hatta eski yunan felsefesi içinde bulmak kabil olacağını söyler. Fakat öyle tahmin edilebilir ki, bu mütalâa, her filozofta olduğu gibi (James) de de kendisinin elsefenin meşru bir evlâdı olmak üzere göstermek arzusundan ve felsefesini hürmet edilmiş bir maziye bağlamak ihtiyacından ileri gelmek-

tedir. Yoksa ihtiva ettiği unsurlar ne olursa olsun, nakadar eski ve başkalarının da malı olursa olsun pragmatizm, haiz olduğu yeni bir düşünce keyfiyeti olmak itibarile bir ibdadır, demeğe hakkımız vardır; ve bizzat bir ibda felsefesi olan pragmatizm, gene kendisinin (Lexicologe) sinden çıkarılacak bir kelime ile söylemek lâzım gelirse, en kudretli, en canlı bir alet - hakikattir (vérité instrumentale).

(James) in tefelsüf tarzına nüfuz etmek için, (Boutroux) nun çok güzel tahlil ettiği bir mefhumu anlamak lâzım geliyor: «(James) in tecrübesi, (yani dinî tecrübe) İngilizcede (to experience) filinin ifade ettiği manayadır; bu, bizim tamamilen haricimizde cereyan eden bir şeyi, kuru bir bakışla tebyin etmek değil, belki filan veya filan olma tarzını duymak ve yaşamak demektir: bu mana, Almancada (erleben) filinin ifade ettiği manaya oldukça sihatle uyar. Bu öyle bir tecrübedir ki, fertten ferde değişir ve ihtiva ettiği ferdî unsur, ortadan kaldırılır kaldırılmaz derhal dinî vasfı da kaybolur.» (William James, E. Boutroux, 1912, s, 55). Fakat bu, yalnız dinî tecrübe için değil, belki bütün hakikatlerin iç hakikati için de varittir: «Bilmeği en çok istediğimiz hekikatler, (James) e göre, düşünülmeden evvel duyulmuş ve yaşanmış olan hakikatlerdir.» (M. Şekip, Bergson).

Bu fikir, en esaslı bir hareket noktasıdır: buradan ileriye doğru yüründükçe, bütün felsefî meseleler

ve mefhumlar, yol üzerinde, bu esas fikirle haiz oldukları münasebetlere ve tefelsüf eden kimsenin alâkalarına göre, sadece muayyen birer durak yeri, kendilerine uğranup istirahat edilecek ve yeni bir seyahat hamlesi kazanılacak birer menzil noktası olur.

Bu görüşün zarurî neticelerini düşünürken hatıra gelebilecek süallerin bir tanesi vardır ki, eğer, yanılmıyorsak, bizi, pragmatizmin hakikî bünyesine götürmeğe cidden muktedir gözüktür: pragmatizmi de bizzat bir hakikat olmak üzere telekki edersek, ona da bir şeniyetin düşünülmeden yaşanması ve duyulması göziyle bakmaklığımız icap etmezmi? Ve pragmatizmin yaşadığı ve belki de yaşattığı şeniyeti idrâk etmeden bizim için pragmatizm, daimî bir meçhûl kalmaz mı?

Bizce, bu sual, hakkiyle varittir. Ve hatta öyle tahmin ederiz ki, bu, bizi pragmatizmin haricine çıkaracak değil, belki derinliklerine götürecektir kadar «meslek içinde» bir sualdir.

Aynı sualı, bizim daha fazla alışkın olduğumuz bir tarzda da söyleyebiliriz: pragmatizmin ifade etmek istediği ve gıda aldığı hayat şartları nelerdir?

*
**

(James) in vatanı, eski dünya memleketlerinin mazisini yaşamamış bir cemiyettir. Yalnız bizim için değil, hatta Avrupa için bile ancak son zamanlarda dikkati celbeden gayet hususî çizgileriyle, Amerika, cihan kıymetleri sistemi içine yeni unsurlar getirmiştir. Bu unsurları, iki esasî noktada toplamak mümkündür, zannediyoruz. Bânlardan birincisi, iş âleminde — iktisatçıların meşhur bir tabiriyle — (rationalisation)a tabi iktisat tarzıdır; ikincisi de, felsefî tefekkür içinde en canlı nümunesi görülen kıymet ve ferdiyet telekkileridir: Bu makalemizde mevzuu bahs olan pragmatizm, bu telekki-

lerin en güzel ve toplu bir sistemi olmak üzere gösterilebilir.

Gerek (rationalisation), ve gerek pragmatizm, biri iş âleminde öteki kıymetler âleminde, Amerikanın tarihî bünyesinden gıdasını alan ve aynı bir içtimâî inkişafın iki tecelli tarzı olarak mutalaa edilebilecek olan iki mühim hadisedir; ve her ikisi de, eğer yanlış anlamıyorsak, beynelmilel ölçülere göre, çok şayanı dikkat hususî vasıfları haizdir.

İktisadî (Rationalisation)ı tetkik eden iktisatçılar, iş hayatını basitleştirmekten veya tabiriyle aklileştirmekten ibaret olan bu büyük keşfi, ancak uzun asırlar süren küçük elişçiliği sayesinde sayısız denecek kadar tenevvu etmiş ve hurdeleşmiş sınaî mamulâta alışkın olmayan bir halk kitlesinin mevcudiyetiyle izah edebilir: Avrupalı müstehlikin ince ve müşkilpesent zevki yerine Amerikada yaşayan geniş kitlenin eşya açlığı, gerek istihsâl ve gerek mübadele hayatında Avrupa cemiyetlerinin bugün bile hala temamiyle muvafak olamadığı bir yeniliğin ruhi içtimâî zemini olmuştur. Amerikada bugünkü müthiş sermaye temerküzünde bu yeni iktisadî unsur, her halde büyük bir hisseye sahiptir.

Aynı şartlar, Avrupa tefekkür hayatının büyük tezatlarını da çok hususî bir şekil içinde eritmek teşebbüsünü, (Jams) in büyük şahsiyeti için bir mefkûre haline sokmuştur.

Geçen makalemizde (Ziyagök-alp) ın pragmatizmi tenkit ederken, bu felsefe mezhebinde hatanın şeniyet ve kıymet hükümlerini birbirine karıştırmakta olduğuna ait mütaleasını kaydetmiştik. Öyle zannediyoruz ki, bu fikrin doğru bir cihetini inkâr etmeğe imkân yoktur: pragmatizm için, bilhassa dinî kıymet hükümlerinin şeniliğini tespit etmek, yahut daha geniş bir şekilde kıymet hükümlerini umumî tefekkür unsurlarımızla

uzlaşabilecek bir hâlde telekki imkânları hazırlamak, ilk muharriktir; diğer bir tabirle, kıymet hükümlerine şeniyet hükümlerinin sağlamlığını verebilmek, dinî veya ahlakî vakıayı bir tabiat vakıası hâlinde duyabilmek, pragmatizmin ilk hedefidir.

Vakıa bu ihtiyaç, ne yalnız Amerika cemiyetine hastır, ne de yalnız pragmatizmde bir hal tarzı bulmuştur; belki bütün felsefî tefekkür tarihinde, her memlekette ve her filozofta, şu veya bu şekilde, daima kendisini göstermiş ve şu veya bu tarzda bir neticeye bağlanmış. Fakat pragmatizmdeki tezahürü, öyle bir hususî tarzdadır ki, bunun, biraz evvel (rationalisation)-a gıda veren ruhi- içtimâî zemin hakkındaki kayıtlarımızı hatırlamaksızın temamile izah edilmeyeceğini zannederiz. Vakıa bu felsefî tezaadın, yani şeniyet ve kıymet hükümleri arasındaki yabancılığın pragmatizm içindeki inhilâli, Avrupanın, ince (spéculation)lar içinde asırlardan beri işlenmiş felsefe kültürüne alışkın bir zekâ için hatta kaba addolunabilecek kadar iptidâî ve çiy gözüktür: belki de bunun için bize pragmatizmden ilk bahsedenler, «bakkal felsefesi», veya «sokak felsefesi» adını takmakta kendilerinde hak bulmuşlardır. İtiraf etmek lâzımdır ki, «ferdî» ye bu kadar kıymet vermek şartıyla, hakikatı «action» prensibine bağlayıvermek ve bununla bütün felsefe meselelerinin anahtarını keşfedilmiş addetmek, bir nevi felsefî safdillige, (naiveté) ye delâlet edebilir; fakat ne yapalım ki, bu felsefî safdillik, (sens commun) için çok akıllıca ve münasip bir karekettir. (Sens commun) içindeki canlı unsurların ince tefelsüf tarzlarına bir manada galebesi olan pragmatizm, bu cihetten, eşya açlığı gibi bir tefekkür açlığına tutulmuş büyük bir kitle için en kolay hazmedilecek manevî bir gıdadır. Tahmin edilebilir ki, eğer Amerikanın mazi-

Onüçüncü sahifeye geçiniz

sinde, eski dünya milletlerinde olduğu gibi, muasır cemiyetler şeraitine intikal edebilmek için kırılması elzem bütün bir hayat ve tefekkür şartları yükü olsaydı, her günkü yaşayış tarzlarımızda uzun derin düşünmeksizin kullandığımız hakikat miyarları, bu kadar serbest olarak, felsefî bir seviyeye çıkamazlardı.

Yalnız pragmatizmde değil, belki hemen bütün Amerikalı ruhiyatçılarda ve içtimaiyatçılarda bile çok müşterek bir çizgi halinde tespiti mümkün olan «instink», arzu, «behavior» gibi yarı uzvî ve nihayet kat'iyen ferdî unsurlar, daima ruhî ve içtimaiî şeniyet karşısında muayyen ve müşterek bir yaziyet alışın mütenevvi ifadelerinden başka bir şey olmasa gerektir.

* * *

Ancak çok seyyâl ve gayet basit bir surette temas ettiğimiz izah tarzile anlatmak istediğimiz esaslı nokta şuydu: pragmatizm, kendisinin zihnî bir sistem halinde ilk defa ifade ihtiyacını duymuş; vaki ve müstakir bir hayatın, Amerikadaki hususiyetlerden tesir almış bir in'ikâsından ibarettir; bu sistemin, kendinden evvel yaşamış yerli her hangi bir tefekkür tarzını ifna etmek mecburiyetinde kalmamış olduğunu unutmamak lâzımdır. Bu itibarla pragmatizmin bünyesinde, dünü yıkarak ancak güçlülükle, ıstırapla doğacak veya doğmakta olan bir istikbalin plânını değil, belki teessüs etmiş ve yaşanmakta olan, yahut başka bir tabirle, çatlayıp birbirinden ayrılmamış, ret ve inkâr vaziyetine muhtaç olmamış bir mazinin terkiibini ve teyidini bulmak kabildir.

Eğer bu mütalâalarımızda isabet etmiş bulunuyorsak, bundan bir netice çıkarmak mümkündür, zannederiz. Pragmatizm, sırf bir felsefe sistemi olarak, yani umumî bir düşünüş tarzı olmak itibarile, bize yeni bir hayat telâkkinin, bugün henüz uzaklarımızda silik bir nebülöz halinde olan iskeletini kavramak için sarfedeceğimiz zihnî emeklerde yardımcı olamaz; buna bizzat doğuşu müsait değildir. Eğer pragmatizmi,

tamamiyetile bir sistem halinde mutlaka bu vazifede kullanacak olursak, öyle tahmin edebiliriz ki, bütün manasını bozmağa, binasını altüst etmeğe mecbur kalırız; ve o zaman belki de çok kıymetli bir tefekkür mebdei olan (action) mefhumunu, sadece bir (ameliye-pratique) şeklinde, ve bütün pragmatizmi basit bir (utilitarisme) tarzında kavramaktan zihnimizi menedemeyiz.

MEHMET SERVET

BENDEN ALLAHA

*Kurbağalar çaldıda dün bir cenaze marşı
Biraz seni düşündüm gece mehtaba karşı.
Çocukken dinlemiştim: yeri, yedi kat arşı.
Sen yaratmış, vermişin insan şekli çamura.*

*Haykırdıkça elâlem karşında kâfir diye
Gece sabaha kadar ağladım hak bir diye.
Tanrım mükâfatını gönderecektir diye
Her nem varsa harcadım hepsini bu uğura.*

*Gün geçtikçe içimi yeni bir şüphe sardı,
Nurun gözümde artık yavaş yavaş karardı.
Baktım: varlığımızın en sonu bir mezardı;
Bu zındandan yolumuz nasıl çıkardı nura?..*

*Zaten sendendir, dedim, bütün şaşırduğumuz:
Bir Peygamber doğursun neden bir kimsesiz kız?
Musa nedendi katil, İsa neden babasız?
Bir kavm için dünyayı neden verdin yağmura?*

*Haklıdır varlığından kaldım olmazsa emin.
Kâfirim: her kâfiri attığın cehennemim,
Dünyada çektiğimi unutabilmem için,
Yaksın beni ateşten ateşe vura vura.*

*Omuz silkersem eğer böyle her itirafa
Bari şu sırrı anlat bakta benden tarafa:
Derinliğinde cihan barındıran bu kafa
Bir gün nasıl olupta girecek bir çukura?..*

VASFİ MAHİR